

Michel de Montaigne (28 lutego 1533 w Bordeaux - 13 września 1592 w Château de Montaigne koło Saint-Michel-de-Montaigne)

*Pewien wielki myśliciel z miasta Bordeaux
próbował zreflektować swoje "od - do",
każdy w swojej wieży,
w swego Boga wierzy,
kim ty jesteś patrząca z lustra mor-do?*

(ebs)

Michel de Montaigne - francuski pisarz i filozof-humanista, jeden z głównych przedstawicieli renesansu, autor "Prób" ("Essais") wydanych w 1580 we Francji (w 1676 dzieło trafiło na indeks ksiąg zakazanych), uważany jest za twórcę eseju jako nowego gatunku literackiego.

Urodził się 28 lutego 1533 w Bordeaux na zamku Montaigne jako Michel Eyquem. Pochodził z rodziny kupców z Bordeaux o nazwisku Eyguem. Dopiero jego pradziadek zakupił posiadłość ziemską i zamek w Montaigne w prowincji Périgord. Michel był pierwszym z Eyquemów, który zarzucił stare nazwisko i zaczął używać jako nazwiska, nazwy zamku.

Jego ojciec Piotr Eyguem prowadził już szlachecki tryb życia. Wiele lat spędził we Włoszech, towarzysząc królowi Franciszkowi I w jego wyprawach wojennych. Utwierdził w ten sposób swoje szlachectwo i nawiązał liczne znajomości wśród dostojników państwowych. Lata spędzone we Włoszech zaowocowały również fascynacją nowymi prądami umysłowymi. Najstarszego syna postanowił wychować w całkiem nowy sposób.

Michel otrzymał jako rodziców chrzestnych ludzi najuboższych, a na okres karmienia został oddany na wieś, aby związać się z warstwą społecznie najniższą. Kiedy zaczął mówić, ojciec sprowadził wychowawcę Niemca, który nie mówił po francusku, znakomitego latynistę. Po łacinie musieli też zwracać się do dziecka domownicy i służba. Aby zapewnić synowi swobodny rozwój ojciec wychowywał go w duchu łagodności, bez stosowania przymusu. Nie stosował kar cielesnych, a nawet by unikać szkodliwego wstrząsu nakazał budzić syna łagodnymi dźwiękami muzyki.

W wieku sześciu lat Michel został oddany do kolegium w Bordeaux, w tym czasie prawdopodobnie najlepszej szkoły we Francji. Na specjalne życzenie ojca Michel został zwolniony z wielu przepisów regulaminu i otoczony opieką prywatnych nauczycieli. Ze względu na znakomitą znajomość łaciny został przyjęty do jednej z wyższych klas. Ponieważ nie znał francuskiego, nie nawiązał kontaktu z rówieśnikami, nie mógł też czytać popularnych wówczas powieści rycerskich. Jego pierwszymi lekturami stały się "Metamorfozy" Owidiusza, "Eneida" Wergiliusza, komedie Terencjusza i Plauta. Grał też w łacińskich tragediach pisanych przez jego profesorów.

Po ukończeniu kolegium Montaigne prawdopodobnie jeszcze przez dwa lata pozostał w Bordeaux, gdzie uczęszczał na wykłady wydziału sztuk wyzwolonych czyli filozofii.

Po ukończeniu nauki w Bordeaux Montaigne uzupełnił swoje wykształcenie studiami w Paryżu. Nie wiadomo dokładnie, kiedy miał miejsce jego pierwszy pobyt w Paryżu. Wiadomo natomiast, że uczył się wówczas u Hadriana Turnèbe, filologa klasycznego, którego wielokrotnie wspomina w "Próbach" jako swego mistrza. Turnèbe był komentatorem sceptycznego traktatu Cyserona "Academia" i Lukrecjusza "O naturze wszechrzeczy", autorów bardzo często cytowanych w "Próbach".

Wiadomo również, że słuchał wykładów lekarza królewskiego Sylwiusa oraz że znacząco oddziaływało na niego nauczanie Guy de Bruèsa, głośnego wówczas przedstawiciela sceptycyzmu.

Celem jego pobytu w Paryżu nie były wyłącznie studia, ale w równym stopniu przygotowanie sobie drogi do przyszłej kariery. Sporo czasu poświęcał też życiu towarzyskiemu i rozrywkom.

Przebywając w Paryżu Montaigne poznał osobiście króla Henryka II (1547-1559). Towarzyszył wraz z dworem Franciszkowi II (1559-1560) w jego podróży do Włoch. Na początku panowania Karola IX (1560-1574) wziął udział w jego wyprawie przeciwko miastu Rouen (1562). W Rouen spotkał Indian przywiezionych z Ameryki Południowej, co opisał potem w "Próbach" w rozdziale "O kanibalach". Dwukrotnie jeszcze znalazł się w armii.

Najbliższe związki łączyły go z królem Henrykiem III (1574-1589), który powierzał mu ważne misje dyplomatyczne i zatwierdził jego wybór na burmistrza Bordeaux. Gdy w 1580 roku ukazało się pierwsze wydanie "Prób", Montaigne osobiście wręczył egzemplarz dzieła królowi. Politycznie pozostał do końca życia związany z dworem królewskim, ratunek dla kraju niszczonego wojnami religijnymi widząc w mocnej władzy królewskiej i tradycyjnej religii.

Zanim osiadł w Montaigne przez 14 lat pełnił rozmaite funkcje w sądownictwie. Po objęciu przez ojca urzędu burmistrza Bordeaux, który zrezygnował na rzecz syna z funkcji w sądownictwie, w wieku 21 lat Montaigne został rajcą trybunału podatkowego w Périgueux, stolicy rodzinnej prowincji Périgord.

Montaigne nie lubił pracy w sądownictwie. Wydawanie surowych niejednokrotnie wyroków raziło jego wrażliwość. W okresie sprawowania funkcji sądowych głównie podróżował. Najważniejszym wydarzeniem z tego okresu była przyjaźń z kolegą z sądu, poetą Szczepanem La Boétie. Połączył ich podziw dla starożytności, umiłowanie antycznego ideału wolności i podobne poglądy polityczne. Nagła śmierć La Boétiego w 1563 przerwała tę przyjaźń. Montaigne pozostawił piękne wspomnienie o przyjacielu w poświęconym mu rozdziale "O przyjaźni".

W 1565 ożenił się, miał kilka córek, z których tylko jedna go przeżyła. Po śmierci ojca w 1568 Montaigne osiadł w rodzinnym majątku i w 1570 zrezygnował ze stanowiska radcy w Parlamencie w Bordeaux. W marcu 1571 ostatecznie rozstał się z pracą w sądownictwie.

Osiadłszy w Montaigne pisarz przygotował sobie miejsce do pracy w stanowiącej część murów obronnych zamku dwupiętrowej wieży. Wieża na parterze mieściła kaplicę, na pierwszym piętrze - izbę mieszkalną, a na drugim piętrze - pracownię. Wzdłuż ścian pracowni Montaigne umieścił swój księgozbiór, a na belkowaniu podtrzymującym strop pięćdziesiąt siedem sentencji łacińskich i greckich szczególnie mu drogich.

Księgozbiór Montaigne'a należał do najbogatszych bibliotek prywatnych tych czasów. Liczył około tysiąca tomów, głównie ksiąg historycznych, pamiętników, dzieł geograficznych, filozoficznych, moralnych i politycznych, głównie autorów łacińskich, rzadziej greckich, włoskich, neolacińskich i francuskich, nadto Biblię, dzieła świętego Augustyna, z dzieł naukowych trafiła tam tylko "Historia naturalis" Pliniusza. Pomiedzy 1571 a 1580 powstały tu dwie pierwsze księgi "Prób". W 1588 uzupełniła je księga trzecia o charakterze bardziej autobiograficznym i kilkaset uzupełnień do ksiąg poprzednich.

Lata 70. XVI wieku były we Francji okresem szczególnie zajadłych walk religijnych. Montaigne kilkakrotnie mediował między zwaśnionymi obozami. Umieszczoną w trzecim tomie "Prób" apologię Rajmunda Sebonda dedykował Małgorzacie Valois, siostrze króla Henryka III, a żonie wodza protestantów, króla Nawarry Henryka, który w 1577 mianował Montaigne'a swym szambelanem.

W 1580 Montaigne udał się w trwającą rok podróż do Włoch. Po drodze zwiedził Niemcy, Szwajcarię i Tyrol austriacki. Ukoronowaniem jego pielgrzymki śladami zabytków starożytności, było zwiedzanie Rzymu i uzyskanie przezeń obywatelstwa tego miasta. W Rzymie został przyjęty na specjalnej audiencji przez papieża Grzegorza XIII, poddał też cenzurze kościelnej swoje dzieło.

Urząd burmistrza pełnił Montaigne przez dwie kadencje. W trakcie trwania drugiej kadencji sytuacja w mieście bardzo się skomplikowała. Skrajne stronnictwo katolickie zwane Ligą popadło w konflikt z królem i próbowało opanować miasto. Montaigne'owi udało się jednak utrzymać je w posłuszeństwie królowi. W lecie 1585 roku wybuchła w mieście zaraza, Montaigne, któremu kończyła się kadencja, był już w mieście nieobecny i nie wrócił nawet na wybory swego następcy.

Uwolniony od obowiązków burmistrza Montaigne oddał się pisaniu trzeciej księgi "Prób". Wojna o sukcesję po Henryku III, w związku z wygaśnięciem dynastii Walezjuszy, nie oszczędziła stron rodzinnych pisarza. Kilukrotnie w obawie o własne życie chronił się wraz z rodziną u znajomych. Pod koniec życia Montaigne zaprzyjaźnił się z młodą szlachcianką Marią de Gournay, która na prośbę wdowy po pisarzu przygotowała pośmiertne wydanie "Prób".

Montaigne zmarł 13 września 1592 w swoim zamku otoczony rodziną.

Montaigne wyznaje w swym utworze, że początkowo zamierzał jedynie złożyć hołd zmarłemu przyjacielowi Szczepanowi La Boetii. Napisane przezeń rozdziały miały stanowić ramę dla traktatu przyjaciela "O dobrowolnej niewoli". Porzuciwszy obowiązki publiczne nie umiał jednak znaleźć spokoju ducha, zaczęły go dręczyć najdziwniejsze myśli, o wiele bardziej dokuczliwe niż wcześniejsze obowiązki. Powziął wówczas zamiar, by spisywać przychodzące mu do głowy myśli, w nadziei, że gdy je potem odczyta i ujrzy ich niedorzeczność zostanie od nich uwolniony.

Początkowo zamierzał nadać dziełu formę listów, ostatecznie wybrał jednak formę całkiem nową, którą nazwał *essais*: "pierwsza próba" dzieła lub "wypróbowanie" (swych zdolności). Pierwsze rozdziały napisał w 1571. W 1580 opublikował swe dzieło w dwóch księgach pod tytułem: "Próby Pana Michała pana de Montaigne, kawalera Orderu Królewskiego i kamerdynera zwyczajnego Jego Królewskiej Mości" ("*Essais de Messire Michel seigneur de Montaigne, Chevalier de l'Ordre du Roi, et Gentilhomme ordinaire de sa Chambre*"). Dzieło miało tak wielkie powodzenie, że przedrukowano je w Paryżu. W 1588 przy okazji czwartego czy piątego wydania "Prób" Montaigne wprowadził liczne poprawki i dodał autobiograficzną trzecią księgę.

Montaigne jak nikt przed nim poddał samego siebie wnikliwej introspekcji. Badał nie tylko swoje uczucia i myśli, ale też wpływ na swój humor - trawienia, snu, choroby, złego kroku. Analizując powolny powrót do świadomości po upadku z konia wprowadził do literatury tematykę podświadomości. Współcześni doceniali nowość i wartość tej metody. Port-Royal będzie mu w następnym wieku zarzucał, że odmalowuje siebie ze zbyt upodobaniem.

<https://www.youtube.com/watch?v=GY50ckjNJKU>

"Gdy bawię się z kotem, kto wie, czy to on nie bawi się mną bardziej niż ja nim." (Michel de Montaigne)

"Zaraza on nas beztruską względem zbawienia." (Blaise Pascal o Montaigne'u)

"Filozofować to uczyć się umierać." (Michel de Montaigne)